

УДК : 321.3(=163.41)
Примљено:
25. 05. 2005.
Прихваћено:
15. 06.2005.
Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST
Година I, vol=1
Бр. 1/2005.
стр. 29-56

*Миломир Сћеић**

ТЕРИТОРИЈАЛНО И ГЕОПОЛИТИЧКО У СРПСКОМ НАЦИОНАЛНОМ ИНТЕРЕСУ

Резиме

Теоријско и практично поимање значаја просјора кретило се између две крајности - од дуготрајне физичко-географско-дејтерминистичке ајсолутизације до нихилистичког присјуја у савременој технолошко-дејтерминистичкој епохи. Иако је његова улога трансформисана, просјор је остао један од кључних чинилаца моћи. Будући да српски просјор има највећу површину и ванредно важан геополитички положај, он би могао да представља стрављиви важну српску компаративну предност на Балкану и полазишће у реализацији националних интереса. Да би се српски национални интерес територијализовао интегрално, неопходно је вратиће у употребу појам српске земље који је појиснућ после 1918. године. Актуелизација тог појма има смисла јер од 1990-их година траје процес нове балканизације. Њен циљ је успостављање вештачке и орочене (псеудо)равнотеже на глобално важном југоистоку Европe, и то стварањем ишкве политичко-територијалне структуре која ће подразумевати насилно сузбијање просјорне димензије појеницијално важне српске улоге у будућим евроазијским геополитичким сучељавањима.

Кључне речи: Територијализација, геополитички циљеви, симбиоза интереса, српски ејнички просјор, српске земље

* Професор Географског факултета у Београду, аутор шри књиге у својој научној области

Од детерминистичког прецењивања до
декларативног поцењивања простора

Човеково поимање узајамности простора и просторних процеса, на једној страни, и људских индивидуа и људског друштва, на другој страни, развијало се упоредо са еволуцијом цивилизација - од инстинктивног, интуитивног и сакрално-географског, до философског у најширем смислу тога појма, односно до савременог специјализовано-научног (политичко-географског, геополитичког, геостратегијског, геоекономског...). Изражена зависност од природних својстава простора, како појединца, племена и народа, тако и њихових најстаријих друштвених и политичко-територијалних формација, учинила је да "прото-геополитичке" спознаје имају готово потпуно *географско-детерминистички* карактер. Географски детерминизам остао је доминантан теоријски став и у каснијим поимањима међусобних односа просторног и политичког - од преантичких, античких и постантичких мислилаца, до родоначелника и класика геополитике у првој половини XX века. Ако је (физичко)географско-детерминистичко¹ "прецењивање" значаја простора раније и могло на неки начин да се разуме и оправда, потоње истицање природних одлика простора као *појединачно одређујућих* чинилаца у формирању народа, раса, религија и националних карактерологија, у фаворизовању политичких и економских концепата, у биологистичким схватањима о "држави као организму" који има право на раст и територијалну експанзију, те у различитим појавним облицима идеја о "великим просторима" унутар којих ће хегемонистички доминирати велике силе као (наводно) природно предодређена "језгра" или, пак, једна, глобална сила - са становишта савремене науке било је теоријски и практично неодрживо. Међутим, оно не само да је било доминантно у светски утицајној немачкој антропогеографској, политичко-географској и геополитичкој "школи" XIX и XX века и изродило се у псеудогеополитичког мутанта у време немачког нацизма, резултирајући катастрофалном демографском, економском и политичко-територијалном деструкцијом, него је и до данас, мање или више

1 *Географски детерминизам* превазилази размере теоријског правца не само у географији као интегралном научном систему, већ се односи на пространији "ареал" гео-наука, па и науку уопште. Будући да модерно "географско" у свом опусу садржи још антропогеографско (и друго), прецизности и тачности ради, требало би употребљавати термин *физичко-географски детерминизам*.

отворено, остало присутно као "оправдање" и "аргумент" за конкретне геоекономске и геостратегијске циљеве (Стејић, 2004б).

У квалитативној људској спознаји планете Земље и њених простанстава као места сопственог живљења идентификована су два основна полазишта и два кључна геополитичка појма - *земља* и *вода*, тј. *копно* и *море*. Копно се "учитава" као симбол и синоним чврстине, статичности, стабилности, фиксираниости и земаљске пространости, а море представља оличење покретљивости, флексибилности, прилагодљивости, мекоће и динамичности. Копно предодређује пољопривреду (касније и индустрију) као доминантну делатност и извор богатства, а осваја се и контролише пешадијом и коњицом. Море, пак, јесте природна датост која инспирише путовања и трговину, а у геостратегијском смислу налази се у домену (ратне) морнарице. Из глобалних геополитичких пројекција "принципа копна" и "принципа мора" изведени су појмови *шелурокраијија* ("моћ посредством копна") и *шаласокраијија* ("моћ посредством мора")². Тежња за наметањем сопственог "принципа", тј. дуализам и конфронтација "номоса Копна" и "номоса Мора" симболички представљених старозаветним чудовиштима Бехемотом и Левијатаном³, може се сматрати покретачем светске историје, а територијалност (акваторијалност) самом суштином сваког националног интереса.

Међутим, улога физичког простора (природне средине) не може се сматрати апсолутном. Искључивости укорененог детерминистичког приступа немачке географске и геополитичке школе у теоријском смислу се почетком XX века супротставио француски географски посибилизам⁴, утемељен у ставу да физичко-географске одлике јесу само "могућност"

2 У новијој литератури термине *шелурокраијија* и *шаласокраијија* детаљно дефинише и објашњава челни геополитички теоретичар руског неоевроазијства Александар Гељевич Дугин (Дугин, 2004: 26-29).

3 Концепција "номоса" и појмови-симболи који представљају сва копнена створења (Бехемот) и сва морска бића (Левијатан) дело су немачког политиколошког, правног, философског и историографског мислиоца Карла Шмита (Carl Schmitt, 1888-1985), који је готово све своје идеје постављао у геополитичкој матрици. Видети његове радове: *Politische Theologie* (1922); *Der Begriff des Politischen* (1928); *Raum und Grossraum* (1940); *Land und Meer* (1942); *Der Nomos der Erde im Völkrecht des jus publicum Europaeum* (1950); *Die planetarische Spannung zwischen Ost und West* (1959)...

4 Творац посибилизма је Пол Видал де ла Блаш (Paul Vidale de la Blache, 1845-1918), оснивач француске антропогеографске школе (*géographie humaine*). Видети његова дела: *Tableau de la géographie de la France* (1903); *Principes de géographie humaine* (1921)...

(фр. *possibilité*), коју тек деловање човека ("носиоца иницијативе") може, али и не мора, да претвори у истински (гео)политички чинилац. У односу на онечовечену природну средину, предност се даје "човековој околини", тј. географској средини као нераскидивој симбиози физичко-географског и антропо-географског. Посибелизам је тиме учинио велику услугу не само географији, него и геополитици, отварајући им нове путеве, спасавајући их од догматизма, модернизујући их и амнестирајући од доктринарне (зло)употребе. Иако се, уз извесне дилеме, може прихватити оцена да је био на антинемачкој линији француске таласократске (атлантистичке) оријентације (Дуџин, 2004: 61), истина је да посибелизам није негирао значај природних елемената простора, али их јесте релативизовао. И док се на специфичан начин немачка детерминистичка оријентација одржала и све до слома нацизма се вулгарно-катастрофално конкретизовала, западно и источно, и унутар америчког и унутар совјетског пола моћи, утемељено и на таласократским и на телурократским геополитичким начелима, базирано како на либерално-капиталистичким, тако и на комунистичким идеолошким принципима, отелотворено и у америчком и у совјетском (над)човеку који су "победили природу" (у ствари, Бога) - почела је кампања ниподаштавања простора. Али, она је била само декларативна, пропагандна и намењена "вазалима" и на једној и на другој страни. У стварности, борба за физички простор, ширење интересних сфера, запоседање кључних геостратегијских зона и тачака, локални сукоби усмерени на потискивање "оног другог" и тежње за глобалним тријумфом који би се наплатио простором као апсолутом, не само да нису престали, него су били све интензивнији. Биполаризам и хладни рат имали су изразиту геополитичност, иако су били само мање-више вешто камуфлирани идеологијом. И на Балкану је постојало вољом великих сила успостављено прецизно поштовање простора и геополитичка (псеудо)равнотежа - прво Јалтска формула, која је после југословенског и албанског "искакања" из интересне сфере СССР, "фино подешена" *Формулом два+два+два*.⁵

Иако изгледа парадоксално, громогласно вербално и геополитички утилитарно ниподаштавање и маргинализовање значаја простора достигло је свој врхунац у последњој деценији XX века. То се, не случајно, поклопило са победом "Запада"

5 Две балканске државе су биле у НАТО (Грчка и Турска), две су биле у ВУ (Румунија и Бугарска) и две су биле ван блокова (Албанија и /формално/ СФР Југославија) (Пејковић, 1996: 167-175).

у хладном рату и са његовом *територијалном* експанзијом у централној и источној Европи, на Средњем Истоку и у бившим совјетским централноазијским републикама. Ангажовани теоретичари су похитали да са окончањем сукоба идеологија неоригинално прогласе "крај историје" (Fukuyama, 1992), тј. "деисторизацију" (укидање времена), а са тријумфом глобализације Маклуан (Marshall McLuhan) је најавио чак и "крај географије", тј. "дегеографизацију" (укидање простора) као последицу информационе револуције и експанзије електронских медија који "смањују свет" и Планету претварају у "глобално село", а националне границе и улогу државе чине анахроним (Оцић, 2003: 22-23). Информатичка револуција и модерна средства комуникације извршили су "*компресију времена и простора*"⁶, тј. постигле су "*анулирање простора помоћу времена*" (Harvey, 1994: 80). Као да је некадашњи дуговладајући физичко-географски детерминизам коначно поражен од *технолошког детерминизма*. Али, својеврсни просторни нихилизам само је варљиви привид створен у сврху мондијалистичке идеологије и са очигледно селективном геополитичком употребом вредношћу. Простор је остао "*есенцијални референтни оквир свих начина мишљења*", а у поимању његове суштине и формирању различитих концепција простора "*можемо размишљати као о континууму који почиње перцепцијом, настаје се дескрипцијом, а завршава анализом и евалуацијом. Те категорије, наравно, нису независне. Оно што ојачамо зависи делимично од тога како вреднујемо, анализирамо и описујемо, а наши описи, вредновања и анализе свакако зависе од наших ојачања*" (Sack, 1994: 53).

Сходно томе, *перцепција* интегралног српског простора која је раније мање-више постојала не само код интелектуалног слоја, него и код слабо образованог, махом сеоског српског становништва, после уједињења 1918. године почела је да се систематски сузбија ради очувања наводног заједништва "једног, а троименог народа". После 1945. године постала је још и идеолошки анатемисана ("братство и јединство"; "слаба Србија - јака Југославија"), да би до деструкције "друге" Југославије потпуно нестала, са минималним покушајима да се актуелизује током рата за постјугословенско наслеђе и ново политичко-територијално прекрајање Балкана. Без перцепције целине српских земаља неостварив је био и следећи корак -

6 М. Печујлић детаљно објашњава улогу електронских комуникација у процесу глобализације и шематски приказује "компресију времена и простора" (Печујлић, 2002: 56)

њихова дескрипција. О вишедимензионалној анализи и евалуацији није могло бити ни говора, а нарочито не о комплексном геополитичком вредновању простора као чиниоца моћи српског етно-демографског и територијалног фактора на југоистоку Европе. Супротно томе, у складу са ставом Анри Лефевра (Henri Lefevre) да је "владање простором фундаментални и свејрисуйни извор друштвене моћи" (Harvey, 1994: 72), српски супарници на Балкану и ван њега настојали су да редукују и фрагментирају српски простор и тако обуздају потенцијалну српску (пре)моћ. Будући да је српски геополитички чинилац континуирано и систематски лишаван или никада и није располагао тзв. новим ("недодирљивим" или "меким") чиниоцима моћи, преостало је да посредством "симбиозе интереса" експанзивних српских суседа и њихових за Балкан заинтересованих алохтоних сила - буду сузбијени и српски тзв. традиционални ("додирљиви" или "тврди") чиниоци моћи⁷, међу којима један од најважнијих јесте простор.

Српски национални интерес и дилеме његове територијализације

Кључни српски национални интерес јесте решавање српског националног питања. Велика је заблуда да је оно поново отворено упоредо са процесом растакања "друге" Југославије. То би значило да је оно стварањем заједничке српско-хрватско-словеначке државе 1918. године било затворено и решено јер су од тада "сви Срби били у једној држави". Али, то није била српска национална држава која је својим границама обухва-

7 Џошуа Голдштајн (Joshua Goldstein) дели моћ на "додирљиву" (tangible) и "недодирљиву" (intangible), а Џозеф Нај (Joseph S. Nye Jr.) сматра да структуру моћи чине "тврда" моћ (hard power) и "мека" моћ (soft power). У тзв. традиционалне ("додирљиве", "тврде") чиниоце моћи сврставају се пространост и квалитет територије (површина, положај, природна богатства, геодиверзитет, маритимност...), становништво (број, размештај, структуре, миграциона обележја, етнопсихичке особине...), ниво технолошког развоја, економска снага, војна моћ итд. Као интегрални показатељ који репрезентује све појединачне најчешће се користи укључан друштвени производ. У савременим односима све израженију геополитичност показују тзв. нови ("недодирљиви", "меки") чиниоци моћи, међу којима су најважнији: национална воља, дисциплина и пожртвовање, међународни утицај и дипломатско умеће, подршка коју официјелна власт има у народу, снага идеја, привлачност одређеног погледа на свет, достигнутог културно-цивилizacionског нивоа, система вредности, идеологије итд. Пропаганда, тј. медијска моћ није више само инструмент, него је постала један од главних чинилаца не само "меким", већ и укупне моћи. Феномен моћи је вишедимензионалан и има кључну улогу у формирању светског поретка (Сивеић, 1999: 223-232).

тила целину (или већи део) само српских земаља. Упркос српском ратовању на савезничкој страни, блиставој победи и енормним жртвама, она није била, понајмање искључиво, одраз српске државотворне воље. Западне таласократске силе-победнице су је створиле, (п)одржавале, реконструисале и помагале ради сопствених геополитичких интереса - да између Алпа и Солунског залива буде држава-препрека и држава-тампон експанзионизму телурократских сила: на једној страни, продору "германизма и аустро-германизма" према југоистоку и, на другој страни, руским топлеморским амбицијама трансбалканске оријентације. Када је деведесетих година та њена геополитичка мисија завршена, уследила је деструкција југословенске државе. Упркос својој бројности, пространости, историјском наслеђу и државотворним традицијама, укупни српски етно-просторни ентитет на Балкану остао је без сопствене интегралне националне државе. Стога је исправан закључак да је нерешено српско национално питање у суштини државно питање и да се оно *"своди на ишћање усїосїавања државе која би обухватила целину срїског народа, као и њеног уређења и односа са другим државама и народима"* (Базић, 2003: 15). С обзиром на југословенско искуство, томе би требало додати да би та држава требало да буде *срїска национална држава*.

Истина је, такође, да *"низ иѕїоријских, їолиїицких, међународних, геогрaфских и других околносїи није їогодовало сїварању їаакве државе"* (Базић, 2003: 15)⁸. Српски национални интерес да се формира српска држава у границама интегралног српског простора није био компатибилан са интересима српских суседа да на рачун српских историјских и етничких територија створе или прошире сопствене државе, као ни са потребама великих сила да Балкан буде расцепкан и да унутар тако геостратегијски важног простора не постоји пространа, национално компактна и потенцијално снажна држава. То, даље, имплицира да српско национално питање није једнозначно одређено само као територијално и државно (или, према Добрици Ћосићу, демократско), већ је далеко комплексније - геополитичко питање (*Сїеїић, 2004а*). Међутим, разлог што није створена модерна интегрална српска национална држава не

8 Јован Базић у својој књизи даје исцрпну, систематизовану и критички интонирану анализу различитих опција и концепција решавања српског националног питања у XIX и XX веку. Он их групише у уставобранитељску, либерално-демократску, социјалистичку, радикалну, комунистичку и мондијалистичку концепцију.

може у потпуности бити "иревасходно итеријоријална разбијеноси еиничког бића српског народа, која је иоследица великих сеоба Срба, нарочито за време надирања Турака на Балкан и иоком њихове владавине", због чега је "увек било веома иешко објединити и браниити разбацане српске итеријорије" (Базић, 2003: 15). Процеси територијалног сажимања и фрагментирања српског простора су иоследица вишевековног настојања да се онемогући српско политичко-територијално и државотворно конституисање. Управо то је произвело појмовно-категоријалну конфузију у дефинисању, територијализацији и омеђавању српског простора. Заблуде и (псеудо)научне манипулације важе како за историјске, тако и за српске територије у савременим просторним габаритима. У изворном географском смислу "разбијеност етничког бића српског народа" и "разбацаност српских територија" не постоје. Оне не само да су вековима практично наметане из антисрпских кругова, него су и систематски пропагандно усађиване у српски етнопсихолошки склоп и колективни дух. Ствар је националног интереса, колективне воље, образовног система, научне истине и одважности, информационо-пропагандне објективности, да у употребу буде враћен термин - *српске земље*.

Како је настао појам *српске земље*, шта он значи, на који простор се односи, зашто се користи, у каквом је односу са другим мање или више сличним појмовима и који су разлози за његово потискивање...? Термин *српске земље* употребљава се ради интегралног дефинисања националног идентитета простора који је у процесу еволуције српских држава не само улазио у њихов састав, већ у мањој или већој мери остајао неприкључен државној територији. Њиме се најадекватније превазилазе вештачке и насилне промене етно-демографског карактера простора које су настале било масовним ликвидацијама и прогонима Срба, затим колонизовањем страног етничког елемента у испражњене, а изворно српске области, било историјски континуираним принудним преверавањем, однорођавањем и асимиловањем, у које спадају и новији наметнути "етноинжењеринг" процеси расрбљивања током друге половине XX века. Целовито просторно димензионисање *српских земаља* не може се постићи једноставним поистовећивањем са српским историјским територијама, чак ни онда када се оне односе на време највеће експанзије српске феудалне немањихке државе. Она некада јесте делимично обухватала и несрпске етничке колективитете, али чак и када је имала своју максималну пространост или када је истовремено постојало више српских по-

литичко-територијалних јединица - никада њиховим границама није био обухваћен читав *изворни српски етнички простор*. Османлијским продором, њиховим вишевековним стабилизовањем на Балканском полуострву и формирањем савско-дунавског трансгресионо-регресионог фронтитјера дуж којег су осциловале аустријске и турске експанзионистичке амбиције, српски етно-просторни ареал претворен је у аморфну целину лишена српског војног, политичког и државног титулара. Уследили су ратови, страдања, сеобе, преверавања и расрбљивања, поделе административним границама, српски регионализми... Али, упркос непостојању државе, свест о етнопросторној целини и њеним зоналним границама је ипак опстала. Да би се сачувала до обнове српске државе територијално је дефинисана појмом *српске земље*⁹.

Како се целовито просторно димензионисање *српских земаља* не може постићи њиховим једноставним поистовећивањем са *српским историјским простором*, тако *српске земље* није могуће територијално поистоветити ни са *српским етничким простором*. А то се веома често чини. *Српски етнички простор* може се сматрати територијално идентичним са *српским земаљама* само у свом изворном облику, када је уобличена свест о српској етничкој и просторној посебности у односу на окружење, а пре него што су почели дуги историјски процеси сажимања и фрагментације који су условили да је савремени *српски етнички простор* *знајно смањен* у односу на онај аутентични. Просторни обриси и апроксимативне границе *српских земаља* могли би се добити "преклапањем" *српског историјског простора* и *српског етничког простора*, иако и ово дефинисање није без дилема и питања која би требало разрешити. Једно од тих круцијалних питања јесте који историјски "пресек" се сматра релевантним за територијализацију *српског историјског простора*. Али, чини се да је са становишта данашњег националног интереса и важније и теже на основу јединствених критеријума одредити контуре *српског етничког простора*. Статистички подаци о националној припадности у званичним пописима становништва би могли бити објективан извор података за утврђивање просторног ареала у коме су Срби у апсолутној већини (што би се могло сматрати и

9 Суштина историјски наслеђених процеса српске популационе, географске и административно-територијалне подељености сажета је у самом појму *српске земље* (множина), а не *српска земља* (једнина). Супротно српском примеру, руска паралела је *руска земља* (једнина), а не *руске земље* (множина).

српским етничким њросѿором) да није сумњи у њихову тачност и сугестивно предложених могућности за изјашњавање¹⁰.

Наслеђе друге половине XX века и свих у том периоду предузетих "етно-инжењеринг" експеримената оставило је неколико могућих схватања територијализације српског етничког њросѿора¹¹:

- Српски етнички њросѿор у најужем смислу јесу територије где становништво које је у званичним пописима евидентирано као Срби чини апсолутну демографску већину (50% + један становник у укупној популацији).
- Српски етнички њросѿор у ужем смислу представља територија где становништво које се у пописима изјаснило као Срби и оно које се изјаснило као Црногорци заједно чини апсолутну демографску већину.
- Српски етнички њросѿор у њроширеном смислу чинио би просторни ареал у коме је у апсолутној демографској већини становништво које је пописима регистровано као Срби, Црногорци и Југословени.
- Српски етнички њросѿор у ширем смислу је територија где би корпус пописаних Срба, Црногораца и Југословена, заједно са њима слободним изјашњавањем прикљученим Македонцима и (м)Муслиманима, чинио апсолутну етно-демографску већину.

Српски етнички њросѿор у најширем смислу чинила би територија унутар које апсолутну демографску већину има збир пописаних Срба, Црногораца, Југословена, Македонаца и (м)Муслимана, заједно са Србима који су током дуге историје балканских репресија подлегли верско-националном конвертитству - похрваћени, помађарени, поарбанашени, понемчени, порумуњени, бугаризовани, хеленизовани...¹².

10 У пописима становништва после Другог светског рата понуђене "рубрике" за национално изјашњавање омогућиле су да се из српског националног корпуса издвоје "Македонци", "Црногорци", "(м)Муслимани" (2002. године и "Бошњаци"), "Југословени" и разне регионалне припадности. Истовремено, иако би то било много реалније, таквих могућности у хрватском и словеначком случају није било.

11 Детаљно о појму српског етничког простора, свим његовим варијантама, територијализацији, границама, картографској визуелизацији, литератури и изворима на основу којих је могуће утврдити његову динамичност - видети у књизи У врѿложу балканизације - ѡлоитичко-географски ѡложај и фрагментираниост српских земаља (Стјешић, 2001: 247-261).

12 У односу на српски етнички њросѿор у најужем и у ужем смислу, који би се могао са великом прецизношћу територијализовати и омеђити, српски етнички

Спознаја различитих варијанти *српског етничког просјора* и различитих територијалних домета сваке од њих јесте веома важна за "опросторење" српског националног интереса. Међутим, само коришћени етно-демографски критеријуми свакако нису довољни као недвосмислен, сигуран и потпуно одређен принцип за дефинисање појма и омеђавање *српских земаља*. На пример: на Косову и Метохији савремени *српски етнички просјор* редукован је на релативно мале и раштркане енклаве, и то делом арбанашењем¹³ и масовним, систематски спровођеним прогоном, а делом арбанашким досељавањем и геополитички циљном демографском експлозијом, тако да је то данас углавном *арбанашки етнички просјор*. У пркос томе, Косово и Метохија су и даље један од реперних дело-

простор у проширеном, у ширем и у најширем смислу могао би се утврдити само апроксимативно. Разлози су следећи:

- Као *Јужословени* изјаснило се становништво у контактним етно-верским зонама (Бачка, Славонија, Барања, Банија, Кордун, Лика, Далмација, Бока Которска, читава Босна и Херцеговина), а нарочито у градовима. Према ауторима који су истраживали тај феномен (Ј. Илић, С. Комазец...), у некадашњој СР Хрватској (пре почетка рата 1991. године) више од 70% *Јужословена* били су, у ствари, Срби. У Босни и Херцеговини ("најјугословенскијој републици") изјашњавање као *Јужословен* било је "формула" успеха у каријери и било је масовно, али не може се сматрати ексклузивном појавом само код српско-православне популације, већ и код муслиманске. У Сарајеву, на пример, број *Јужословена* у попису 1981. године био је двоструко већи од броја *Хрвати*.

- Становништво које се од пописа 1971. године у националном смислу изјашњавало као (*м*) *Муслимани* је словенског порекла и готово у потпуности потиче од исламизованих Срба, а у малом броју и од других. "Етно-инжењеринг" захваљујући коме су као нација арбитарно проглашени из верске групације и више пута мењали свој идентитет и име - траје и данас.

- Процес идеолошки наметнутог и геополитички циљаног расрбљивања до трагично опасног апсурда доведен је у случају *Црногораца*. Последњи попис показао је знаке реверзибилности у изјашњавању - од укупног становништва Црне Горе готово 1/3 изјаснила се поново као *Срби*, док огромна већина (преко 60%) као свој језик сматра *српски*.

- Територијалне домете *српских земаља* у најширем смислу најтеже је одредити јер је у данашњим условима веома тешко разликовати који простори су насељени поарбанашеним Србима, а који "правим" Арбанасима; који помађареним Србима, а који "правим" Мађарима; који похрваћеним Србима, а који "правим" Хрватима... Процеси верске и националне конверзије били су дуготрајни, систематски спровођени и масовни, а трају и данас. Територије које су тако лишене српског националног титулара и преведене у не-српски су веома стране и геополитички непроцењиво важне.

- 13 Процес репресивног исламизовања и арбанашења српског становништва у косовско-метохијском делу северне Старе Србије трајао је све до ослобођења у Првом балканском рату. Поарбанашени Срби називали су се Арнаутиши, дуго су у својим кућама чували српско-православне обичаје, чак су и делови породица остајали у православној вери (жене, деца), али до данас су се њихова свест о српском пореклу и трагови српског идентитета потпуно изгубили.

ва српских земаља. Отуда Б. Крстић оправдано уводи и критеријум *архијеекџионског наслеђа* (световног и сакралног) као идентификациони просторни чинилац за одређивање историјских земаља и разграничење културно-цивилизацијских ареала, при чему категоризација, а не бројност тих објеката - има пресудан значај (Крстић, 1994: 44-45). Уважавајући ово, просторна спознаја српских земаља могла би се добити корелацијом више објективних критеријума (етно-географских, историјско-географских, археолошко-географских, архитектонско-географских...). Сходно томе, српским земљама се могу сматрати:

- Области са *ајсолујином српском демографском већином*, било да је она резултат српске етно-просторне аутохтоности, било да је настала као последица њиховог досељавања у пределе изван изворног српског ареала, при чему је суштински важно да је то српско досељавање било *ненасилно*;
- Области које су Срби напустили *јпринудним миграцијама* које су проузроковане како непосредним ратним дејствима, посредним ратним прогонима и владавинама репресивних окупационих режима, тако и плански пројектованим верским и етно-националним трансгресијама, притисцима политичких номенклатура и анти-српским одлукама ауторитарних власти у мирнодопским и неокупационим временима;
- Области где је српско становништво *џеноцидним физичким унишћивањем* потпуно или делимично елиминисано (или значајно проређено), захваљујући чему је некада малобројнији не-српски етно-национални елемент унутар истог простора (одмах или, због очуваних репродуктивних популационих потенцијала - касније), постао већинска популација;
- Области где је српско-православно становништво било изложено масовној и посредно или непосредно спровођеној *јпринудној верској и националној конверзији*, услед чега је пространим територијама где се то догађало временом насилно мењан национални идентитет и оне превођене у не-српске, а потомци некадашњег српско-православног становништва постајали изразито анти-српски индоктринирани;
- Области за које постоје кредибилни *јписани документи* (нарочито опште и тематске географске карте) о

њиховом српском популационом, историјском, културном, верском и политичко-територијалном идентитету, а потичу од аутора чија објективност не може да се релативизује политичком, религијском, геостратегијском или другом пристрасношћу и интересима;

- Области чија су *археолошка налазишта* и високо категоризовано *архијектронско наслеђе* (световно и духовно) недвосмислено српски, било да су у конкретном простору једини или изразито доминантни, било да се српски "слој" формирао преко ранијих "слојева" чији етнички, културно-цивилизацијски и државни идентитет више не постоји, али не као последица српске војне или популационе трансгресије (на пример: Римско царство, Византија...);
- Области које су суштински одредиле српску националну посебност, оне без којих би се читава "вертикала" српског идентитета срушила или била значајно поремећена, области за које је везано српско историјско памћење и колективни етно-психолошки склоп, и то као *једино* или као *најизразитије* (*најснажније*) од свих етникума у српском суседству, а који би, заједно са Србима, на исте те просторе хипотетички могли да претендују (*Стејић*, 2001: 261-263).

Посматране интегрално, ове области, од којих се само мањи број не поклапа, чиниле би целину *српских земаља*. Њихове апроксимативне границе дуж контактних појасева са суседним етнитетима требало би да представљају домете територијализације српских националних интереса и конзистентно постављених геополитичких циљева. Колективно памћење српског народа и његова свест о тим границама успели су да се очувају вековима и пренесу са генерације на генерацију чак и усменим предањем. Како су се појачавале тежње и приближавао час националног ослобођења од дуготрајне аустријске (угарске) и турске окупације у XIX и почетком XX века, српска интелектуална елита је писаном и изговореном речи, а често и географским картама, ширила у народу просторну перцепцију српских земаља и њихових међа¹⁴. Иако је 1918. године уместо српског националног програма реализован југословенски, а ради "мира у кући" термин *српске земље* систематски потиски-

14 Детаљна анализа зоналних граница српских земаља и геополитички мотивисаних покушаја да се оне помере, а српски простор на Балкану сведе на најмању могућу меру, налази се у књизи *Српско питање - геополитичко питање* (*Стејић*, 2004: 223-235).

ван из употребе, просторни габарити и границе српских земаља нису се променили све до краја Другог светског рата. Уместо да због ратног ангажмана на пораженој нацистичко-немачкој страни, стварања квислиншке и марионетске НДХ као великодржавног пројекта на рачун српских територија, те геноцидног физичког уништавања, масовног планског прогона, насилног покатоличавања и хрватизације српског становништва ради преузимања њихових територија, после 1945. године просторним редуковањем и фрагментацијом буду кажњени Хрвати, у реконституисаној југословенској држави управо су тако кажњени Срби, и то због наводног великосрпства (иако је у рату било реализовано великохрватство) и монархизма (иако су у револуционарним партизанским формацијама далеко најбројнији били Срби).

Геополитичка димензија дејтерийоризације српског њишања

Током друге половине XX века, тј. у "другој" Југославији, *српски еџнички ѡпросѡр* (у *ширем* и *најширем* смислу) и његове границе претрпели су највеће поремећаје, поделе и сажимања, а српске земље готово у целини - доведене у питање (чак и у неким областима централне Србије). Мада на први поглед изгледа парадоксално, али у просторном и демографско-геополитичком смислу највећи српски губици настали су не толико услед физичког уништавања и принудних миграција током Другог (и Првог) светског рата, већ услед "етно-инжењеринга". Тако су из српског националног корпуса издвајане идеолошко-политичким проглашавањем ("декрет-етногенезом") стваране "инстант-нације" на основу верског ("м/Муслимани") и лажног регионално-географског ("Македонци"¹⁵) идентитета, те обласне и историјске ("Црногорци") или нове политичко-територијалне припадности ("Југословени"). Сагласно томе, оне су са собом одвајале и "припадајуће" територије, чији губитак је за српске геополитичке позиције имао тешке последице. На удару се нашао средишњи (босанско-хер-

15 У историјско-географском и регионално-географском смислу област Македонија је пространо, низијско, шире залеђе Солуна, чијом северном границом се обично сматра Демир Капија. После Другог светског рата појам *Македонија* је "транспониран" далеко према северу, њиме је обухваћен јужни део Старе Србије, тј. много већа просторна целина од оне која одговара аутентичном географском појму, да би, тако, као идеолошко политичке творевине, биле створене: федерална јединица Македонија, македонска нација и, нешто касније, неканонска православна црква.

цеговачки) део геостратегијски важне "Динарске тврђаве" као језгра балканског *Heartland*-а; јужни део Старе Србије унутар кога је био повардарски део моравско-вардарске удолине као главне балканске проходнице од Панонског до Егејског басена; црногорско-брдски и старорашко-полимски транзитни и посреднички простор који централносрбијански *Hinterland*, укључујући главни град Београд и Панонски басен, повезују са Јадранским басеном; пространу етно-контактну зону која опасује готово читав изворни српски етнички простор и која има функцију тампонског појаса који вековима прима ударе најснажнијих етно-верских и геополитичких потреса.

Са оваквим фактичким територијалним губицима и геополитичким редуцијама Срби су дочекали нужност новог "опросторења" националних интереса у постхладноратовском реструктурисању Балкана и рату за постјугословенско наслеђе. После више од осам деценија проведених у "златном кавезу" заједничке државе актуелизовано је српско питање, али поново дефанзивно и као реакција на јасно просторно дефинисане циљеве осталих (старих и нових) конституената. Неспремност и неартикулисани покушаји да се управо српско питање постави као најзначајније у некадашњој Југославији која је нестајала и да се ово доведе у симбиозу са интересима главних актера на европској и глобалној сцени резултирала је трагичном позицијом. У балканској арени укрштања разностраних геополитичких и геостратегијских вектора, српске земље су се затекле у аморфном политичко-територијалном облику, у брисаном простору безбедносног вакуума, без дипломатске иницијативе и стратешког савезништва. И док су сви остали из дезинтегришуће СФР Југославије агресивно испољили настојања да територијализују своје националне интересе, не устручавајући се да то учине на антисрпској матрици и на рачун српских територија, Србима је сугерисано, убеђивани су и на крају сурово приморани да их се одрекну и да их виртуелизују *јер простор у свету као глобалном селу неће више бити важан и јер ћемо ионако сви бити у Европској Унији где границе неће ипостојати*. Док су други формирали сопствене националне државе (неки први пут у историји, а већина мање или више узурпирајући делове српских земаља), аналогне српске тежње да границама своје националне државе омеђе већину српских земаља проглашаване су великосрпством, идеологијом "крви и тла"¹⁶ и анахроним геополитичким пројектом који би треба-

16 Термин "крв и тло" поједини припадници политичке класе у Србији позајмљују из класичне немачке (Хаусхоферове) геополитичке школе, приписују га својим

ло спречити спровођењем новог циклуса сажимања и фрагментације територије која је раније већ сведена на габарите *српског етничког простора у најужем смислу*. У поредо са све изразитијом и међународно подржаном националном хомогенизацијом, унутрашњом политичко-територијалном интеграцијом и унитаризацијом старих и нових српских суседа, подстицани су унутарсрпски партикуларизми, регионализми, повећање степена баријерности међусобних граница, интерне економске блокаде и други центрифугални процеси. Насупрот великодржавним пројектима које отворено испољавају, систематски пропагандно промовишу и мање или више директно усмеравају ка српским земљама (и већем делу Србије) сви из окружења, територијализација српског националног интереса све више се, чак и аутосугестивно, своди на "једино прихватљиву", "пожељну", "безопасну", "не-великосрпску", "само у таквој величини демократску" - тзв. предкумановску Србију.

За јерес великодржавља осумњичени и међународно анатемисани Срби, српске земље и Србија изложени су (дуго)трајној и фрустрирајућој политичко-дипломатској, војној, економској и пропагандној пресији да, информбироовским речником речено, "ревидирају" ставове, да своје наводно великосрпство потру просторно-нихилистичким и правоверним "малосрпством". Да би "међународну заједницу" уверили да се "одричу лукавога" и да више нису реметилачки фактор новог светског поретка, на сугестивно питање: *шта ће вам простор(?)*, морали би самоубилачки безалтернативно да одговоре и стално понављају: *не треба нам простор!* У "београдизованој" Србији траје процес трагикомичног самоубеђивања да је простор "непотребни баласт", да "има и мањих држава од Србије, али су развијеније и демократскије", да би "Србија требало да се ослободи простора који не може да контролише и чије становништво не жели да живи у Србији", да би српско "суочавање са прошлошћу" требало да буде крунисано "катарзом" потпуног одрицања од српских земаља западно од Дрине "јер то никада није било Србија" ... Саобразно томе, следи "прагматична препорука" да би, наводно геополитички далековидо и у духу новог схватања националног интереса, са стварним, опипљивим, физичким српским простором - требало трговати. Оформљен је читав низ различитих комбинација

супарницима и користе га за међустраничка сучељавања, перфидно сугеришући да одређене политичке опције (и велики део бирачког корпуса) базирају своје програме на нацистичком наслеђу.

трампе простора¹⁷ за краткорочне, апстрактне и релативне "добитке":

- *Просптор за време* - Супротно оваквој врсти размене која је карактеристична за руска стратегијска повлачења пред агресијама са запада, српско препуштање, повлачење и губици територија нису били краткотрајни, привремени и само ради консолидације која ће претходити "реконквисти", већ обично дугорочни или трајни (у почетним фазама југословенске кризе: Македонија, српске области у бившој СР Хрватској ван Републике Српске Крајине, већи градови у Босни и Херцеговини...). На примеру препуштања простора Републике Српске Крајине показало се да је "куповина времена" била "промашена инвестиција" - рат, бомбардовање од стране НАТО, прогон српског становништва и територијални губици за мање од четири године стигли су до Србије.
- *Просптор за мир* - Искуства размена *просптора за мир* обично се везују за мукотрпне блискоисточне мировне иницијативе према којима би Израел за повлачење са тзв. окупираних територија добио сатисфакцију каквог-таквог пацификовања палестинских Арапа. За разлику од израелских просторних уступака који се односе на *заузеће арајске шеријорије*, Срби су приморавани да се одрекну углавном сопствених етничких територија које су војно контролисали и бранили (у свим мировним плановима за Босну и Херцеговину 1992-1995. године тражени су српски уступци; у име српско-хрватског мира и нормализације односа жртвована је Република Српска Крајина; у име Дејтонско-париског споразума Република Српска је имала да буде смањена са 64% на 49% територије Босне и Херцеговине; ради заустављања рата 1999. године Србија је била приморана да простор Косова и Метохије препусти неизвесном протекторату УН, тј. фактичкој арбанашкој управи...).
- *Просптор за "имиц"* - Будући да је српски међународни положај, статус и углед од почетка југословенске кризе систематски срзаван посредством пропагандно уобличене тезе о "великосрпској агресији" и "територи-

17 Могућности и неке од варијанти просторне и геополитичке трговине идентификовао је М. Кнежевић у тексту *Косово и Метохија - сценарији будућности* (Кнежевић, 1997: 140).

јалном експанзионизму"¹⁸, сматра се да би до побољшаног третмана Срба дошло само када би се они коначно *дојали* "међународној заједници". Једини начин да се то оствари види се како у декларативном и стално понављаном, тако и практичном одрицању од било какве територијализације српских националних интереса. Подразумева се да се то односи на Црну Гору и све делове српских земаља западно од Дрине, али се превентивном геополитичком инхибирању "српске империјалне свести" приступа већ и унутар саме Србије, препознавањем великосрпства у свакој њеној активности која се односи на Рашку област, Војводину, Косово и Метохију, бујановачко-прешевски крај...

- *Просјор за демократију* - Као што се деведесетих година од Србије ултимативно тражило да своју приврженост демократији која је заплуснула европски (југо)исток "докаже" пристајањем на останак српских територија унутар отцепљених република и дезинтеграцију СФР Југославије по "Бадинтеровим принципима", тј. по партијско-титоистички установљеним границама федералних јединица, тако се петнаестак година касније и даље тражи да још увек "сумњива" Србија поново докажује своју демократичност пристанком на отцепљење Косова и Метохије као интегралног дела своје територије. То се, тобож универзално и непристрасно, образлаже "демократским правом тамошњег већинског (арбанашког) становништва"¹⁹, које се "недвос-

18 Тезу о српском територијалном експанзионизму аргументовано оповргава готово потпуно поклапање линија фронта српских војних формација (Српске Војске Крајине и Војске Републике Српске) и граница *српског етничког просјора* у *најужем смислу* западно од Дрине (Сјеић, 2004: видети карту на стр. 201). Чак се у неким случајевима и конкретним областима, зонама, коридорима и тачкама које су остале незапоседнуте пре може говорити о српској геополитичкој кратковидости, дилетантизму или политикантском калкулантству тадашњих владајућих номенклатура (на пример: пропуст да се за РСК оствари партиципација на мору између Масленице и Шибеника, иако је под хрватском контролом све време рата остао само појас ширине 6-10 км).

19 Б. Крстић идентификује Косово и Метохију као простор где се сукобљавају два права - историјско право Срба и етничко право Арбанаса (Крстић, 1994). Тако, свесно или несвесно, упада у замку - историјско право може се довести у питање (Арбанаси су пропагандно пласирали теорију да су на Косову и Метохији пре Срба јер су као самопроглашени потомци Илира - аутохтони), док је релативизовање етничког права неупоредиво теже (Арбанаси данас имају изразиту и недвосмислену демографску већину, на основу које полажу право на простор). При томе, овај аутор заборавља да Косово и Метохија није *terra nullius* и потпуно

мислено изјаснило да не жели да остане у саставу Србије" (пренебрегава се чињеница да се, без обзира на бројност, ради о националној мањини). Такве доследности није било када се радило о "демократском праву" већинског српског становништва у Републици Српској Крајини и Републици Српској које се "недвосмислено изјаснило" да не жели да остане у саставу сепаратизмом створених Хрватске и Босне и Херцеговине (Срби су имали статус конститутивног народа). Уз то, наводно добронамерно, Србији се сугерише да ће задржавањем Косова и Метохије у свом саставу имати само проблеме, да ће са евентуалним арбанашким учешћем на републичким изборима у Скупштини бити велики број њихових посланика који би својим монолитним наступом (а претпостављеном српском страначком расцепканашћу) могли да постану најјача групација којој се поверава премијерски мандат... Све то, пак, може изазвати националну хомогенизацију на другој (српској) страни, што ће "крхку српску демократију довести у смртну опасност". Да ли то Србија жели? - питају се бројни стараоци за лепшу будућност Србије. Да се то не би десило, "на олтар демократије" и ради стварања "модерне Србије" ваљало би, ето, жртвовати простор и "ослободити се"²⁰ Косова и Метохије. А зашто

пренебрегава круцијални српски аргумент - *државно право*, тј. да је Косово и Метохија интегрални део територије Србије (у време објављивања књиге међународно признате СР Југославије).

- 20 Добраца Ђосић у својој књизи "Косово" (Ђосић, 2004) пише: "Косово као интегрални део Србије је најтрајичнија национална заблуда" (стр. 217), а "Чишћаво данашње Косово и Метохија у српској држави представљало би канцер Србије" (стр. 255), те сугерише: "Данашња српска поколења треба да се ослободе борбе за Косово и Метохију, али и да одбране бишине националне интересе (подвакао М. С.), свесно прихватајући невољне исходе историјских збивања..." (стр. 252). Он констатује да Косово и Метохија јесте света, али и "кобна и проклећа српска земља" (сїр. 227), те се залаже за "давање Шиптарима права на самоопредељење", за "поделу Косова" и "ослобађање Србије од Косова". За статус српских манастира на Косову и Метохији (кога би се Србија "ослободила") предлаже атоски модел (аналогија са Светом Гором у хришћанско-православној Грчкој, али овде у милитантном арбанашко-исламском окружењу?!). Замерајући што се српска национална свест после слома југословенства манифестовала као православно-српска и што је, захваљујући томе, "национализовала и регионализовала ошћихришћански и европски карактер своје духовне бишине, градишћелства и уметности, манастире и цркве зрафене у XIII, XIV и XV веку, у доба немањихке Србије", Добраца Ђосић је 24. априла 2004. године изнео предлог о "универзализацији културне бишине на Косову и Метохији" (стр. 231). Годину дана касније, међународна управа настоји да српско културно наслеђе

тај приступ онда не би важио и за део Рашке области (Муслимани), део југоистока Србије (Арбанаси), север Бачке и Баната (Мађари)...? - све у име безгранично (и безпросторно) демократске Србије.

- *Проспјор за новац и економски развој* - Ослањајући се на историјско искуство ширења државне територије САД, инструисан арбанашки великодржавни покрет давно је саопштио идеју *кујовине Косова*. Појавиле су се и различите опције вредности и новчане понуде које би релативно лако могли да се реализују делом помоћу богатих бизнисмена са Косова и Метохије, из Албаније, Македоније, европских и прекоокеанских земаља, а делом помоћу неке врсте масовног "самодоприноса" међу национално дисциплинованом и мотивисаном арбанашком дијаспором, какав је раније већ спровођен за финансирање свих облика сепаратистичког деловања. У цену је улазила вредност још некупљеног српског земљишта, кућа и станова, државних и приватних српских предузећа, инфраструктуре, природних богатстава (у првом реду лигнитних и олово-цинканих лежишта), па чак и српских манастира, за које су својевремено стизали сулуди предлози како није технички и финансијски проблем њихово демонтажање и преношење у Шумадију, "када они Србима већ тако много значе". Такође, Србија се "добронамерно опомиње" да је довољно економски исцрпљена ратовима од 1991. године и да би се добровољним одрицањем од Косова и Метохије "ослободила баласта" који кочи њен привредни развој и прети да је поново повуче у економски суноврат. При томе се становништву осталих делова Србије систематски пропагандно сугерише да су за њихово сиромаштво криви финансирање опстанка преосталих Срба на Косову и Метохији, обнова њихових кућа и порушених манастира, функционисања војно-полицијских снага дуж тзв. административне линије, мали износ страних инвестиција и лоша позиција у међународним финансијским институцијама као последица "несигурног амбијента" због латентне кризе коју изазива нерешен статус Косова и Метохије. Тако се систематски ствара анимозитет према Косову и Метохији као на-

на Косову и Метохији укључи у интегралну *косовску културну баштину* о којој ће се старати *косовске институције*, а обнову срушених српских цркава и манастира спроводити са маргиналном улогом Српске православне цркве и Србије.

водном кривцу за државне и националне недаће и врши пропагандно-психолошка припрема да се евентуална ампутација тог "канцера Србије" (Д. Ћосић) прихвати не само мирно, него и са коначним олакшањем.

- *Просїор за сїабилносї Србије и Балкана* - Апострофирање Срба и Србије као најодговорнијих за дестабилизовање не само Балкана, него и сопствених територија траје већ од раних 1990-их. Оно се заснива на потпуно изокренутим поставкама - за дестабилизовање се амнестирају они који су нелегалним сепаратизмом расточили једну међународно признату државу и у оквирима својих новопризнатих држава насилно задржали велики део српских земаља, а оптужују се Срби и Србија који су се томе супротставили и настојали да своју уставно дефинисану конститутивност територијализују. Од српског фактора се од почетка тражи да се, супротно стварном етно-просторном размештају и сопственим националним интересима, сталним просторним уступцима уклопи у нову геополитичку "формулу стабилности" (Западног) Балкана која подразумева вештачки успостављен баланс величина територија као "тврдог" чиниоца моћи. "Правила" која су успостављена територијалним одрицањима у случају Републике Српске Крајине (ради стабилизовања Хрватске) и Републике Српске (ради стабилизовања Босне и Херцеговине), сада се преносе даље у облику констатације како "нема стабилне Србије са нерешеним статусом Косова (и Метохије)". Та сугестија/захтев имплицира, *de facto*, нове просторне уступке јер се подразумева да "у дефинисању будућег статуса Косова (и Метохије) нема повратка на стање пре 1999. године". У супротном, постоји претња да ће милитантни и разобручени арбанашки покрет, који се наводно отео контроли снага НАТО и за који се тврди како је "фрустриран чињеницом да је на корак од званичног отцепљења", угрозити стабилност како других у региону (Албанија, Грчка, Македонија, Црна Гора, па чак и Италија), тако и саме Србије. И уместо да се тај узрок дестабилизације сузбије и пацификује, поступа се управо супротно - готово ултимативно се тражи да Србија "одговорно поступи" и жртвујући део сопствене територије тренутно утоли глад великоалбанске немани.

- *Просјор за евроатлантске интеграције* - Српска евроатлантска оријентација промовише се не само као орочен и прагматичан интеграциони геополитички циљ, већ као "питање свих питања", "питање националног опстанка", "цивилизацијски чин", "примарни национални интерес" ... Догматизму склона српска политичка класа то сматра безалтернативном и трајном опцијом²¹, за коју ни једна, па ни територијална жртва, није узалудна. И као да Срби нису имали негативно искуство претходне (југословенске) интеграције и њених унутрашњих граница (као наводно небитних), нихилистички просторни однос у схватању националног интереса експлицитно се испољава у ставу "сви ћемо у евроатлантске интеграције", где, тобоже, није важно где су границе и коме нека територија припада. То се поткрепљује сталним иностраним "препорукама" и ултимативним захтевима:

а) Према Републици Српској - да је она препрека евроатлантском интегрисању Босне и Херцеговине јер тобоже има висок степен самосталности, уставних, економских и безбедносних (војска и полиција) прерогатива и да је неопходно извршити њену фактичку ("пузећу"), а потом и формалну (уставном ревизијом и "прилагођавањем Дејтона новим реалности-ма") детериторијализацију "утапањем" у унитаризовану Босну и Херцеговину;

б) Према Косову и Метохији - да са фактички подељеном територијом, активним кризним жариштем, страном управом и мировним трупама, те нерешеним статусом дела своје државе, Србија (и Црна Гора) не може у Партнерство за мир, НАТО и Европску Унију. Из званичних и незваничних америчких и европских кругова се код нас трансплантира дилема: "*Или Косово (и Метохија), или Европа*". Остаје необјашњиво зашто не би принцип пријема Кипра (војска Турске на делу територије, "Зеленом линијом" подељена држава и глав-

21 Код нас се готово не запажа да западноевропска таласократска трансатлантска оријентација петнаестак година после пада Берлинског зида и окончања Хладног рата доживљава лагану, али видљиву и фундаменталну трансформацију од америчког мостобрана на западним обалама Евроазије ка све аутономнијем полу моћи који настоји да сопствене интересе артикулише интензивирајући евроруске, па чак и телуократске трансконтиненталне евроазијске везе. "Осовина Париз - Берлин - Москва" (са потенцијалним продужетком до Пекинга и Токија) и мега-геополитичка концепција (нео)евроазијства више нису јерес не само руске (*Дугин, 2004а, б*), него и западноевропске (*Grossouvre, 2002, 2004*) геополитичке мисли.

ни град Никозија, међународне трупе за раздвајање) и за Србију био могућ као: *"И Косово (и Мејхохија), и Европа"*.

в) Према Војводини - да је њен што већи степен аутономије у односу на централне власти у Београду, државолике ингеренције (законодавна, судска и извршна власт), готово потпуна економска самосталност, симболи и иконографија засебне политичко-територијалне јединице и статус "европске регије" - у ствари у српском националном интересу. Српски "одбрамбени механизми" и "имунолошки систем" територијалног интегритета и просторне кохезије умртвљују се псеудоаргументима да је Војводина својом географском близином, подунавском партиципацијом, вишим степеном привредног развоја, израженим утицајима централноевропске културе и мултиетничношћу - "економска локомотива" и "европска трансмисија" која ће убрзати прикључење Србије Европској Унији.

- *Простор за јасно утврђене границе* - Као препрека свеколиком просперитету, бржој европеизацији, укључивању у евроатлантске интеграције, нормализацији односа са суседима, маргинализовању екстремизма и национализма, грађанском и демократском профилисању унутрашње политичке сцене, те несметаном доношењу новог Устава - потенцира се недефинисаност граница Србије. При томе, мање се мисли на недефинисану граничну линију и нерешена питања на Дунаву (са Хрватском), Дрини (са Босном и Херцеговином) и делимично са Македонијом (изузимајући обележавање на свим секторима, спорови су углавном решени), а највише опет на питање статуса Косова и Метохије. Од Србије и њене политичке номенклатуре се тражи "храброст", "реализам", "прагматичност", "погледу будућност, а не у прошлост", "ново схватање националног интереса" и "државног разлога", који би подразумевали својевољно прихватање и признавање "чињенице" да граница више није на Проклетијама, Јуничкој планини, Паштрику и Коритнику, већ да се у границу претвара тзв. административна линија на Мокрој гори, Рогозни, Копаонику, Преполцу, Мердару, Гољаку и Кончуљу. Само такав, "нексенофобичан", "релаксиран", "модеран", територијализацијом "неспутан" и "међународној заједници прихватљив" приступ је наводно исправан и води Србију напред. У официјалном "вокабулару" многобројних страних дипломата, хуманитараца, емисара, делегираних бирократа, експерата и

"добронамерних" саветодаваца већ одавно се употребљавају формулације "Косово и Србија", "прелазак преко границе са Косова у Србију", "концентрација српских војних и полицајских снага на граници Србије са Косовом"..., а њиховој свакодневној заглашујуће медијски промовисаној, пропагандно-психолошкој уобличеној и посредно геополитички циљаној примени одолео је веома мали број српских званичника.

*

* *

Вишедимензионално фрагментирање и смањивање какво је усмерено на српске земље није намењено ни једном од осталих етно-просторних и политичко-територијалних ентитета на Балкану крајем XX и почетком XXI века. То је очигледан резултат балканске "геополитичке транзиције", која је почела са окончањем биполарне поделе Европе и хладноратовске "равнотеже страха", потом се од деведесетих година конкретизовала у виду деструкције Југославије као тампонске државе чија се геополитичка и геостратегијска мисија започета 1918. године завршила, а траје и данас као дуготрајан и још недокончан процес успостављања нове, привремене и главним "нумерама" глобалне и европске моћи потребне "равнотежне формуле" (не)моћи унутар западнобалканског простора. Силом наметнутом "компресијом" српског простора у целини, па и релативизовањем територијалне целовитости саме Србије, на једној страни, а вештачком етно-просторном консолидацијом, политичко-територијалним интегрисањем, арбитрарним унитаризовањем и свеколиким снажењем Хрватске и Босне и Херцеговине, на другој страни, препознатљива је (утопистичка?) тежња да се постигне баланс снага у "троуглу" хрватски-босанско-херцеговачки - србијански чинилац у ех-југословенском геопростору, и то мимо реалних потенцијала сваког од њих. Да би се постигло додатно стабилизовање нове балканске геополитичке "конструкције" форсира се стварање "четвороугла", што подразумева уградњу још једног ослонца - државно (не)формализованог великоалбанског мутанта.

Креиране државолике творевине ("балканиде") постигле би приближни просторни ниво 50.000 км²² (Кнежевић,

22 Појам "балканиде" за протекторатски зависне политичко-територијалне јединице на Балкану предлаже М. Кнежевић. Исти аутор уводи и неколико изведеница - исламиде (Кнежевић, 1997: 124), американоиде, натоиде

1999: 248)... " и чиниле би суштински редефинисану политичко-географску карту Балкана. Она ће имати ограничено трајање и послужиће садашњим "великим силама" као стратегијска аквизиција за будућност у коме их очекује промена глобалног геополитичког контекста и поретка у хијерархији (транс)континенталне (евроазијске) моћи. Будући да САД, прва и за сада једина глобална сила, има опсесивни страх од "поновног империјализма Русије" (*Кисинџер*, 2003: 81), тј. од њених геополитичких и геостратегијских амбиција евроазијског (значи и балканског) карактера, а да су Срби у шематизованом фокусирању Запада "кодирани" као *балкански Руси*, интерес да се просторним сажимањем српских земаља дугорочно ослаби геополитички квалитет те потенцијалне руске трансмисије у једном од кључних региона - постаје сасвим јасан. А геополитички квалитет због кога би компактност српских земаља могла да представља априорни "реметилачки фактор" и проблем за балканске интересе САД и (за сада) још неких западних сила - несумњив је. Сагласно важећој и систематски спровођеној америчкој глобалној концепцији велике "евроазијске шаховске табле" (*Бжежински*, 2001), српске земље простиру се на југоисточном ободу круцијално важног *Западног њросџора*, и то у зони где се он спаја са *Јужним њросџором*. Заједно са *Источним њросџором*, њихова заједничка функција јесте да у новој епохи преузму хладноратовску улогу *Rimland*-а, тј. да окруже и потисну *Средњи њросџор* (Русију). Циљеви "будуће, опорављене Русије" (З. Бжежински) су, пак, дијаметрално супротни. Оријентисани су на демонтирање *сџрајшеџије анаконде*, што подразумева кидање осетљивих спојева три велика *њросџора*, којима је Русија окружена. Положај српских земаља у зони "карике" која везује два од три наведена окружујућа *њросџора* у будућности може поново бити "мостовски" и веома деликатан у сучељавањима за контролу Евроазије. Али, ако се критичан износ њихове компактности очува и валоризује у смислу територијализације и геополитичности националног интереса - српске земље имају шансу не само да се коначно конституишу у интегралну политичко-територијалну јединицу, већ и да постану субјект, лидер и фаворит нове геополитичке стварности на југоистоку Европе.

Milimir Stepić

THEORETICAL AND GEOPOLITICAL ASPECT
IN SERBIAN NATIONAL INTEREST

Summary

In current technological-deterministic age, theoretical and practical comprehension of significance of the space (the region) has been fluctuating between two extremes - from the long term natural geographic-deterministic absolutism till the nihilistic approach. Though its role has been transformed, the space has remained one of the key factors in determination of power. Since the region of Serbia, as the largest territory in the area, holds extremely important geopolitical position, for Serbia it could signify a strategically important comparative advantage in Balkan and a starting point in realization of national interest. In order to achieve its territorial integration, it is necessary to put back in use the term "Serbian states", which had been neglected after 1918. Actualization of that term makes sense in the light of the process of new Balkanization which has been taking place since 1990-s. Its goal is the creation of artificial and marked (pseudo)balance on globally important Southeast of Europe, by creation of political-territorial structure which would imply forced suppression of the space dimension of possibly important role of Serbia in future Euro-Asian geopolitical encounters.

Key Words: *Territorialization, Geopolitical Goals, Symbiosis of interests, Serbian Ethnical space, Serbian states.*

Литература

- ✦ Базић, Јован (2003), *Српско питање* - политичке концепције решавања српског националног питања, ЈП Службени лист Србије и Црне Горе, Београд.
- ✦ Бжежински, Збигњев, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица; Романов, Бања Лука.
- ✦ Grossouvre, Henri de (2002), *Paris - Berlin - Moscow: la voie de l'indépendance et de la paix*, L'Age d'Homme, Paris.
- ✦ Grossouvre, Henri de (2004), *Paris, Berlin, Moscow: Prospects for Euroasian Cooperation*, World Affairs, Vol. 8, No 1, Jan-Mar. 2004.
- ✦ Дугин, Александар (2004), *Основи геополитике I*, Екопрес, Зрењанин.
- ✦ Дугин, Александар (2004), *Основи геополитике II*, Екопрес, Зрењанин.
- ✦ Кисинџер, Хенри (2003), *Да ли је Америци потребна спољна политика* - у сусрет дипломатији XXI века, БМГ, Београд.

- ⌘ Кнежевић, Милош (1997), *Косово и Метохија - сценарији будућности*, "Косово и Метохија - изазови и одговори", Институт за геополитичке студије, Београд.
- ⌘ Кнежевић, Милош (1999), *Крстарећа демократија*, ДП "Ђуро Салај", Београд.
- ⌘ Крстић, Бранислав (1994), *Косово између историјског и етничког права*, Кућа Вид, Београд.
- ⌘ Оцић, Часлав (2003), *Увод у региономику*, Знамен, Београд.
- ⌘ Петковић, Ранко (1996), *XX век на Балкану - Версај - Јалта - Дејтон*, НИУ Службени лист СРЈ, Београд.
- ⌘ Печулић, Мирослав (2002), *Глобализација: два лика свећа*, Гутенбергова Галаксија, Београд.
- ⌘ Сак, Роберт Давид, (1994), *Концепти просјора у друштвеној мисли*, "Економика", бр. 4-6/1994, Економика, Београд.
- ⌘ Симић, Драган (1999), *Поредак свећа*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- ⌘ Степић, Миломир (2001), *У врилоћу балканизације - политичко-географски положај и фрагментација српских земаља*, Службени лист СРЈ; Институт за геополитичке студије, Београд.
- ⌘ Степић, Миломир (2004), *Српско ишћање - геополитичко ишћање*, Јантар-група, Београд.
- ⌘ Степић, Миломир (2004), *Демографски елементи кључних геополитичких теорија*, "Демографија", књ. 1, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд.
- ⌘ Ђосић, Добрица (2004), *Косово*, Новости, Београд.
- ⌘ Fukuyama, Francis (1992), *The End of History and the Last Man*, Free Press, New York.
- ⌘ Харви, Давид (1994), *Просјор и моћ*, "Економика", бр. 4-6/1994, Економика, Београд.

